

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในการก้าวเข้าสู่โลกยุคสารสนเทศและเศรษฐกิจใหม่ (new economy) สังคมไทยเผชิญทั้งโอกาสที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และภัยคุกคามอันเนื่องมาจากปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ (digital divide) ทั้งความเหลื่อมล้ำในระดับนานาชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดการลดน้อยถอยลงของขีดความสามารถในการแข่งขันเวทีโลก และความเหลื่อมล้ำภายในสังคมไทย ซึ่งจะทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมและปัญหาทางสังคม ถ้าปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขที่ดี ก็จะไปสู่ความเหลื่อมล้ำและความเสื่อมถอยของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตและบั่นทอนศักยภาพในการพัฒนาสังคมไทยในระยะยาว เพราะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) สามารถช่วยให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะระบบอินเทอร์เน็ตที่ช่วยลดเวลา ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่ยังคงส่งข้อมูลข่าวสารและการติดต่อได้โดยไม่ลดประสิทธิภาพลงเลย

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (digital divide) ระหว่างเมืองและชนบท นับเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศไปสู่เศรษฐกิจดิจิทัล และสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่ต้องใช้ ICT และนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสและช่องทางเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ รวมถึงโอกาสทางการติดต่อสื่อสารเพื่อการสร้างศักยภาพและการพัฒนาในท้องถิ่น ชุมชนชนบท นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 องค์กรหลายแห่งในประเทศ ได้ให้ความสำคัญของการจัดตั้งศูนย์บริการสารสนเทศชุมชน (telecentre) ในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นกลยุทธ์สำคัญประการหนึ่ง ในการกระจายโอกาสการเข้าถึงและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ให้ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างศักยภาพของตนเองในด้านต่าง ๆ พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชุมชน โดยกระทรวง ICT หรือกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้กำหนดแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศระยะที่ 2 ของประเทศไทย (ICT Master Plan) ซึ่งยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเท่าเทียมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีภายใต้กรอบของ e-Society เพื่อให้ประเทศไทยสามารถที่จะเท่าทันและเท่าเทียมในการเป็นสังคมแห่งการสร้างภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge Based Society) ร่วมกับสังคมโลกที่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างแพร่หลายมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยได้ดำเนินโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2550 จนถึงปัจจุบัน โดยสามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนได้กว่า 280 แห่ง และจะมีเพิ่มเติมอีก 600 แห่งในสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ.2553 รวมแล้วประมาณ 1,000 แห่งหรือ 1,000 ศูนย์ฯ ทั่วประเทศและได้พัฒนาต่อยอดเป็นศูนย์ดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่อยู่ห่างไกล โดยเฉพาะชุมชนที่ยากจน กลุ่มด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ

รวมทั้งกลุ่มสตรีในการเข้าถึง ICT ดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ ICT เพื่อการพัฒนาสตรีที่เป็นกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านส่วนใหญ่ (homebase workers) ที่พบว่ามีการศึกษาน้อย มีภาระงานต่าง ๆ เช่น การดูแลครอบครัว ดูแลลูก ดูแลคนสูงอายุ คนเจ็บป่วย รวมทั้งคนพิการต่าง ๆ ในครอบครัว ทำให้ทั้งทักษะ โอกาส และเวลา มีน้อยมากที่จะพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะหากเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ICT นั้นก็น้อยมาก และถ้ามีก็จะเป็นการจัดอบรมเกี่ยวกับการใช้ ICT ทั่วไป ยังไม่มีการบูรณาการหรือเชื่อมโยงเข้ากับงานที่พวกเขาทำอยู่ ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาอังกฤษ ราคาสูง รวมทั้งขาดความตระหนักถึงประโยชน์ของ ICT ที่มีต่อธุรกิจของตน และเห็นว่าอุปกรณ์ ICT บางอย่างเกินความจำเป็นต่อการใช้งานของตน และยังเป็นภาระในการดูแลงานบ้านอีกด้วย อีกทั้งกลุ่มสตรีที่เป็นกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านส่วนใหญ่ขาดการฝึกอบรมเนื่องจากไม่มีเวลา และไม่มั่นใจที่จะเรียนรู้ ด้วยสาเหตุต่างๆดังกล่าวทำให้กลุ่มสตรีที่เป็นกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านรวมทั้งสตรีทั่วไปมีโอกาสค่อนข้างน้อยมากในการใช้ ICT มาช่วยเกี่ยวกับงานของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ ICT สามารถช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานและการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มสตรีดังกล่าวได้ (กมลรัฐ อินทรทัศน์, 2559)

จากสถานการณ์ดังกล่าว กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชน หรือศูนย์ดิจิทัลชุมชน และในส่วนของ กสทช. ก็ได้มีการกำหนดนโยบายการให้บริการโทรคมนาคมพื้นฐานโดยทั่วถึงและบริการเพื่อสังคม (Universal Service Obligation) เรียกว่า USO โดยได้ทำการตั้งศูนย์อินเทอร์เน็ตเพื่อสังคม (USO NET) ร่วมกับกระทรวงดิจิทัลฯ ในการให้บริการ ICT พื้นฐานแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงทั่วประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสต่าง ๆ ในสังคม เพื่อส่งเสริมให้คนกลุ่มดังกล่าวสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีโทรคมนาคมและการสื่อสารผ่านโครงข่ายบรอดแบนด์ความเร็วสูงได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป ตามมาตรา 17 พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม 2544 โดยปัจจุบันได้มีการนำร่องจัดตั้งศูนย์อินเทอร์เน็ตเพื่อสังคมในพื้นที่เป้าหมายเพื่อสังคม จำนวน 40 แห่งทั่วประเทศ (คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2559)

ด้วยบริบทดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) จึงได้ประสานกับกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ดูแลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฝึกวิชาชีพสตรีและเด็กหญิงประจำภูมิภาคในการคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนสตรีด้อยโอกาสแต่มีความต้องการในการเรียนรู้เกี่ยวกับ ICT เพื่อการพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชนของตนเองจากพื้นที่นำร่อง 3 จังหวัดคือ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดศรีสะเกษ โดยมุ่งหวังว่าผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะสามารถนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายกำหนดกิจกรรมการพัฒนาสตรีด้อยโอกาสในสังคมไทยกลุ่มอื่น ๆ ด้วย ที่นอกเหนือจากกลุ่มสตรี และเยาวชนสตรี ด้วย ICT ทั้งเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพทั้งความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ทศนคติและความเชื่อมั่นเกี่ยวกับการใช้ ICT เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนของตนเองอย่างเท่าทันและเท่าเทียมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืนร่วมกัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับการใช้ ICT เพื่อการพัฒนากลุ่มสตรีด้อยโอกาสในประเทศไทย
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ ICT เพื่อการพัฒนากลุ่มสตรีด้อยโอกาสในประเทศไทย

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

สถานการณ์การใช้ ICT เพื่อการพัฒนากลุ่มสตรีด้อยโอกาส หมายถึง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้ ICT ในรูปแบบต่าง ๆ ประเภทของ ICT ที่เข้าถึงของกลุ่มสตรีด้อยโอกาสที่อยู่ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดคือ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดศรีสะเกษ

แนวทางการใช้ ICT เพื่อการพัฒนากลุ่มสตรีด้อยโอกาส หมายถึง การใช้ประโยชน์จาก ICT ของกลุ่ม สตรีด้อยโอกาสที่อยู่ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดคือจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดศรีสะเกษ อันประกอบด้วยศักยภาพในการใช้ และประสบการณ์ในการใช้ ICT

ศักยภาพในการใช้ ICT หมายถึง ความรู้ ทักษะ ความถนัดของกลุ่มสตรีด้อยโอกาสเกี่ยวกับการใช้ ICT เพื่อช่วยในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การใช้โปรแกรมต่าง ๆ การใช้สื่อ สังคมออนไลน์ การใช้โทรศัพท์ประเภทสมาร์ตโฟน รวมทั้งอุปกรณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ประสบการณ์ในการใช้ ICT หมายถึง การเข้าถึง ICT สถานที่เข้าถึง ICT การเข้าถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ต ความถี่ในการใช้ ICT การใช้สื่อสังคมออนไลน์ และประเภทข้อมูลข่าวสารรวมทั้งความรู้ต่าง ๆ ที่เข้าถึง

บริบท หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่อการใช้ ICT ของกลุ่มสตรีด้อยโอกาสที่อยู่ในเขต พื้นที่ 3 จังหวัดคือจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดศรีสะเกษอันประกอบด้วยบริบทเชิงพื้นที่ บริบทเชิง สังคม และบริบทเชิงลักษณะประชากรของสตรีด้อยโอกาสจากทั้ง 3 พื้นที่

สตรีด้อยโอกาส หมายถึง ผู้หญิงที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข การเมือง กฎหมาย วัฒนธรรม ภัยธรรมชาติ และภัยสงคราม รวมถึงผู้หญิงที่ขาดโอกาส หรือได้รับโอกาสน้อยกว่าเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ ในที่นี้รวมทั้งเรื่องการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จาก ICT อันส่งผลให้ไม่สามารถดำรงชีวิตได้เท่าเทียมกับผู้อื่นจากพื้นที่ 3 จังหวัดคือ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และ จังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนากลุ่มสตรีด้อยโอกาส หมายถึง การใช้ ICT ที่เหมาะสมกับการพัฒนาสตรีด้อยโอกาสจากพื้นที่ 3 จังหวัด คือจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดศรีสะเกษเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ตามที่กลุ่มสตรีด้อยโอกาสต้องการ เช่น การสร้างร้านค้าออนไลน์ การใช้ประโยชน์จาก อินเทอร์เน็ต การสืบค้นเนื้อหา การออกแบบเนื้อหา การประชาสัมพันธ์สินค้า รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

เพื่อให้แนวทางในการกำหนดนโยบายต่อกิจกรรมการพัฒนากลุ่มด้อยโอกาสในสังคมไทยกลุ่มอื่น ๆ ด้วยที่นอกเหนือจากกลุ่มสตรี และเยาวชนสตรี ด้วย ICT ทั้งเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพทั้งความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ทักษะคิดและความเชื่อมั่นเกี่ยวกับการใช้ ICT เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนของตนเองอย่างเท่าทันและเท่าเทียมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืนร่วมกัน หน่วยงานที่น่าจะนำไปใช้ประโยชน์ได้เช่น กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการเพิ่มทางเลือกในการพัฒนาศักยภาพสตรีและเยาวชนสตรีในยุคประเทศไทย 4.0 ต่อไป

